पवित्र आङ्गिरसः।पवमानः सोमः। जगती

स्रक्वे द्रप्सस्य धमतः समस्वरन्नृतस्य योना समरन्त नाभयः।

त्रीन्स मूर्ध्नो असुरश्चक्र आरभे सत्यस्य नावः सुकृतमपीपरन्॥ ९.०७३.०१

स्रक्वे- यज्ञस्य हनुस्थानीये अधिषवणफलके स्थैर्यप्रतीके। धमतः- निष्पन्नस्य। द्रप्सस्य- सोमस्य। नाभयः- मुख्या रसाः। ऋतस्य योना- प्रकृतिनियतिभूतसत्यसदने। समस्वरन्- शब्दयन्ति। समरन्त- सङ्गच्छन्ति। असुरः- प्राणदः। सः- असौ सोमः। मूर्ध्नः- उच्छ्रितान्। त्रीन्- भूर्भुवरादिलोकान्। आरभे- उपासकानां यत्नाय। चक्रे- अकरोत्। सुकृतम्- शोभनकर्माणमुपासकम्। सत्यस्य नावः- परमार्थसत्यस्य नौकाभूता उपासनाः। अपीपरन्- पारयन्ति ॥१॥

सम्यक्सम्यञ्चो महिषा अहेषत सिन्धोरूर्मावधि वेना अवीविपन्।

मधोर्धाराभिर्जनयन्तो अर्कमित्प्रियामिन्द्रस्य तन्वमवीवृधन्॥ ९.०७३.०२

सम्यक् सम्यञ्चः- सङ्गताः। महिषाः- महात्मान उपासकाः। अहेषत- प्रेरयन्ति। सिन्धोरूर्मौ- जीवोदके। अधि। वेनाः- कामयन्तः। अवीविपन्- चालयन्ति। अर्कं- मन्त्रम्। मधोर्धाराभिः- रसैः। जनयन्तः- प्रकटयन्तः। इन्द्रस्य- परमेश्वरस्य। प्रियां तन्वम्- प्रियं धाम। इत्- एव। अवीवृधन्- वर्धितवन्तः ॥२॥

पवित्रवन्तः परि वाचमासते पितैषां प्रत्नो अभि रक्षति व्रतम्।

महः समुद्रं वरुणस्तिरो दधे धीरा इच्छेकुर्धरुणेष्वारभम्॥ ९.०७३.०३

Dr. Rangani
WEBOLIM

पवित्रवन्तः- शोधकाः सोमरश्मयः। वाचम्- मन्त्रम्। परि आसते- पर्युपविशन्ति। एषाम्- एतेषां किरणानाम्। प्रत्नः- पुराणः। पिता- जनकः सोमः। व्रतम्- धर्मम्। अभि- आभिमुख्येन। रक्षति- पालयति। महः- महान्तम्। समुद्रम्- हृत्समुद्रम्। वरुणः- वरणीयः सोमः। तिरो दधे- आवृत्यान्तर्हितमकरोत्। धरुणेषु- धर्मेषु। आरभम्- रसमारब्धुम्। धीराः- धारणाकुशला उपासकाः। इत्- एव। शेकुः- शक्नुवन्ति ॥३॥

सहस्रधारेऽव ते समस्वरन्दिवो नाके मधुजिह्वा असश्चतः।

अस्य स्पशो न नि मिषन्ति भूर्णयः पदेपदे पाशिनः सन्ति सेतवः॥ ९.०७३.०४

सहस्रधारे- अनन्तधारे। दिवः- चिदाकाशस्य। नाके- आनन्दे स्थिताः। ते- रसाः। अव- अधस्तात्। आभौममिति भावः। समस्वरन्- शब्दयन्ति। मधुजिह्वाः- ते मधुरवाचः। असश्चतः- विरक्ताः। भूर्णयः- क्षिप्रकारिणः। अस्य- एतस्य सोमस्य रसस्य। स्पशः- सारभूताः प्रणालीभूता रश्मयः। न नि मिषन्ति- निमेषं न कुर्वन्ति। पाशिनः- चित्तदेशबन्धका रसाः। पदेपदे- स्थाने स्थाने। सेतवः- अस्मत्तारकाः। सन्ति- भवन्ति ॥४॥

पितुर्मातुरध्या ये समस्वरन्नृचा शोचन्तः संदहन्तो अव्रतान्।

इन्द्रद्विष्टामप धमन्ति मायया त्वचमसिक्नीं भूमनो दिवस्परि॥ ९.०७३.०५

पितुः मातुः- द्यावापृथिव्योः। ये। अध्या- अधिकम्। समस्वरन्- मन्त्रान् शब्दयन्ति। ऋचा- मन्त्रेण। शोचन्तः- दीप्तिमन्तः। अव्रतान्- अधार्मिकान्। सन्दहन्तः- बाधमानाः। मायया- प्रज्ञानेन। इन्द्रद्विष्टाम्- ईशनाधिदैवतद्वेषपात्राम्। असिक्नीम्- अन्धकाररूपिणीम्। त्वचम्- शरीरैकवासनामयीं कृत्याम्। भूमनः- विस्तृतात्। दिवस्परि- चित्ताकाशात्। अप धमन्ति- अधः पातयन्ति ॥५॥

Dr. Ranganji
WEBOLIM

प्रत्नान्मानादध्या ये समस्वरञ्छ्लोकयन्त्रासो रभसस्य मन्तवः।

अपानक्षासो बधिरा अहासत ऋतस्य पन्थां न तरन्ति दुष्कृतः॥ ९.०७३.०६

प्रत्नात्- सनातनात्। मानात्- प्रमाणात्। अध्या- अधिकतया। ये समस्वरन्- ये प्रादुर्भवन्ति। ते। रभसस्य मन्तवः- वेगध्यानकराः। श्लोकयन्त्रासः- मन्त्रनियन्त्रिताः। भवन्ति। अनक्षासः- केवलविषयासक्त्या सूक्ष्मं द्रष्टुमशक्ताः। बधिराः- श्रोतुमशक्ताः। अप अहासत- तान् परित्यजन्ति। ऋतस्य पन्थाम्- सत्यमार्गम्। दुष्कृतः- पापिनः। न तरन्ति- नोत्तारयन्ति॥६॥

सहस्रधारे वितते पवित्र आ वाचं पुनन्ति कवयो मनीषिणः।

रुद्रास एषामिषिरासो अद्रुहः स्पशः स्वञ्चः सुदृशो नृचक्षसः॥ ९.०७३.०७

मनीषिणः- मेधाविनः। कवयः- क्रान्तदर्शिनः। विततेः- विस्तीर्णे। सहस्रधारे- अनन्तधारे। पवित्रे- शोधके भाजने प्रतीके। आ- आभिमुख्येन। वाचम्- मन्त्रम्। पुनन्ति- शोधयन्ति। एषाम्- एतेषां रसानां संबन्धिनः। रुद्रासः- मरुतः प्राणविशेषाः। इषिरासः- गमनशीलाः। अद्रुहः- द्रोहभावनारहिताः। स्पशः- सारभूताः। स्वञ्चः- शोभनाञ्चनाः। सुदृशः- सुदर्शनाः। नृचक्षसः- उपासकानां चक्षुर्भूता भवन्ति॥७॥

ऋतस्य गोपा न दभाय सुक्रतुस्त्री ष पवित्रा हृद्यन्तरा दधे।

विद्वान्स विश्वा भुवनाभि पश्यत्यवाजुष्टान्विध्यति कर्ते अव्रतान्॥ ९.०७३.०८

सुक्रतुः- शोभनसङ्कल्पः। ऋतस्य गोपाः- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्य रक्षकः। न दभाय- न दम्भाय भवति। सः- असौ। त्री पवित्रा- त्रीणि स्वोपलब्धिस्थानानि शोधकानि भाजनानि प्रतीकभूतानि भूर्भुवरादीनि। हृद्यन्तः- स्वान्तर्हृदि। आ दधे- वस्तुं वव्र इति भावः। विद्वान्- ज्ञाता। सः- असौ।

Dr. Rangaji
WEBOLIM

विश्वा भुवनानि- सर्वान् लोकान्। अभि पश्यति। अजुष्टान्- अनाश्रितान्। कर्ते- कर्मणि। अव्रतान्- अधार्मिकान्। अव विध्यति- अवाङ्मुखं कृत्वा हिनस्ति ॥८॥

ऋतस्य तन्तुर्विततः पवित्र आ जिह्वाया अग्रे वरुणस्य मायया।

धीराश्चित्तत्समिनक्षन्त आशतात्रा कर्तमव पदात्यप्रभुः॥ ९.०७३.०९

वरुणस्य- ऋतेशानस्य। मायया- प्रज्ञया। जिह्वाया अग्रे- मन्त्रोच्चारणसाधनभूते उपासकस्य जिह्वामूले। पवित्रे- शोधके प्रतीके। ऋतस्य- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्य। तन्तुः- सन्तानः। आ- समन्तात्। विततः- विस्तृतः। धीराश्चित्- धारणाकुशला एव। समिनक्षन्तः- प्राप्नुवन्। आशत- अनुभवन्ति। कर्तं अप्रभुः- इन्द्रियेशनकर्मासमर्थः। अत्र- अत्रैव भौमभोगे। अव पदाति- अधः पतति ॥९॥

Dr. Rangani

WEBOLIM